จุลสารกฎหมายด้านสังคม
เรื่อง
การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด
ตามกฎหมายไทย

ณัฐพล ยิ่งกล้า
นิติกรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ

คำนำ

จุลสารกฎหมายด้านสังคม เรื่อง “การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมายไทย” ฉบับนี้ จัดทำขึ้นภายใต้แนวคิดหรือกรอบความรับผิดชอบของกลุ่มงานบริการวิชาการ ๓ ในด้านสังคม การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การสาธารณสุข การกีฬา การท่องเที่ยว การแรงงานและสวัสดิการสังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม การพลังงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการข้อมูลวิชาการของกลุ่มงานบริการวิชาการ ๓ สำนักวิชาการ ซึ่งเป็นหนึ่งในหน้าที่และอำนาจตามกฎหมาย อันเป็นการเพิ่มคุณค่าแก่ข้อมูลให้เกิดประโยชน์สูงสุดในทางวิชาการที่จะก่อให้เกิดการศึกษาอย่างกว้างขวางเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงงานรัฐสภาและนำข้อมูลไปสนับสนุนการปฏิบัติงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ณัฐพล ยิ่งกล้า
สำนักวิชาการ

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	1
แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด	1
เหตุผลในการตรากฎหมาย	2
บทนิยาม	3
การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับ	5
การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบสมัครใจ	10
การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบต้องโทษ	16
บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา	19
บรรณานุกรม	22

บทนำ

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญที่มีมายาวนาน ทุกรัฐบาลให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาทั้งการป้องกันและปราบปราม แม้จะยกเป็นวาระแห่งชาติที่ต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วนพร้อมทั้งทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาลก็ยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้อย่างยั่งยืน เพราะปัญหายาเสพติดไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาภายในประเทศ แต่เป็นปัญหาระหว่างประเทศด้วย ประกอบกับมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดยังไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร ทำให้มีกลุ่มผู้เสพยาเสพติดรายใหม่เพิ่มขึ้น มาตรการลงโทษผู้กระทำความผิดทำให้เกิดปัญหาผู้กระทำความผิดล้นคุกหรือเรือนจำ ดังนั้นการนำมาตรการการแก้ไขฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดมาใช้โดยเฉพาะการสมัครใจเข้ารับการบำบัดน่าจะทำให้ปัญหากลุ่มผู้เสพรายใหม่ลดจำนวนลงไปได้

แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Medical Model นั่นคือการเยียวยา หมายถึงการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดด้วยวิธีการที่เหมาะสม มองว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้ป่วย ต้องได้รับการเยียวยา มุ่งเน้นการแก้ไขเป็นหลัก เชื่อว่าผู้กระทำความผิดสามารถแก้ไขหรือกลับใจมาเป็นคนที่มีคุณภาพ

เคารพกฎหมายได้ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น ทางการแพทย์อธิบายว่า เกิดจากการเสพซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จนทำให้จิตใจเกิดความอยากอีก เป็นผู้ป่วยประเภทหนึ่งไม่ใช่อาชญากร อีกทั้งสาเหตุของการเสพยาเสพติดนั้นส่วนใหญ่เกิดจากสภาพแวดล้อมที่กดดัน เช่น สภาพแวดล้อมในชุมชน โรงเรียน และครอบครัว การลงโทษผู้เสพยาเสพติดที่ดีต้องเป็นการแก้ไขฟื้นฟู ให้โอกาสและช่วยเหลือ เช่น การฝึกวิชาชีพ การศึกษา หรือการปฏิบัติโดยชุมชนบำบัด เป็นต้น เพราะหากผู้เสพยาเสพติดไม่สามารถรักษาให้หายจากการติดยาเสพติดได้ เมื่อออกจากเรือนจำหรือคุกก็ต้องกลับไปเสพยาเสพติดอีก (วิษณุ คำโนนม่วง, 2558, น. 20-21)

เหตุผลในการตรากฎหมาย

ปัญหาเกี่ยวกับการเสพยาเสพติดให้โทษมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยหลักการแล้วผู้เสพยาเสพติดมีสภาพเป็นผู้ป่วยอย่างหนึ่งมิใช่อาชญากรปกติ การฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ติดยาเสพติดจึงสมควรกระทำให้กว้างขวางและโดยที่ผู้เสพยาเสพติดจำนวนหนึ่งถูกบังคับให้เป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดเพื่อแลกกับการได้ยาเสพติดไปเสพด้วย สมควรขยายขอบเขตของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ครอบคลุมถึงผู้เสพและมีไว้ในครอบครอง ผู้เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย รวมถึงผู้เสพยาและจำหน่ายยาเสพติดจำนวนเล็กน้อยด้วย เนื่องจากบุคคลซึ่งติดหรือเสพยาเสพติดมี

จำนวนมากและเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ สมควรขยายสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์การเสพหรือติดยาเสพติด และสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากมีหน่วยงานของกระทรวงยุติธรรมแล้วยังมีหน่วยงานอื่นของรัฐ และหน่วยงานเอกชนที่มีขีดความสามารถเข้ามาร่วมในการตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดและการฟื้นฟูสมรรถภาพของบุคคลดังกล่าว อาทิ สถานที่ของหน่วยงานในราชการทหาร เขต อำเภอ และกิ่งอำเภอ สถานพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข สถานพยาบาลของเอกชนหรือหน่วยงานอื่น ซึ่งสมควรรวมทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงประกาศใช้บังคับพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดนิยามความหมายของคำสำคัญไว้หลายคำและกำหนดหลักเกณฑ์การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไว้ สรุปสาระได้ดังนี้

บทนิยาม

“ยาเสพติด” หมายความว่า ยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษและยาเสพติดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

ดังนั้น “ยาเสพติด” จึงหมายถึง สารเคมีหรือวัตถุชนิดใด ๆ ซึ่งเมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะโดยรับประทาน ดม สูบ ฉีด หรือด้วยประการใด ๆ แล้วทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจในลักษณะสำคัญ เช่น ต้องเพิ่มขนาดการเสพขึ้นเป็นลำดับ มีอาการถอนยาเมื่อขาดยา มีความต้องการเสพทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรงตลอดเวลา และสุขภาพโดยทั่วไปจะทรุดโทรมลง กับให้รวมตลอดถึงพืชหรือส่วนของพืชที่เป็นหรือให้ผลผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษหรืออาจใช้ผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษและสารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดให้โทษ ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่ไม่หมายความถึงยาสามัญประจำบ้านบางตำรับตามกฎหมายว่าด้วยยาที่มียาเสพติดให้โทษผสมอยู่ นอกจากนี้ยังหมายความถึงวัตถุออกฤทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและสารระเหยตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการใช้สารระเหย

“ติดยาเสพติด” หมายความว่า เสพยาเสพติดเป็นประจำติดต่อกัน และตกอยู่ในสภาพที่จำเป็นต้องพึ่งยาเสพติดนั้น โดยสามารถตรวจพบสภาพเช่นว่านั้นได้ตามหลักวิชาการ

“ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด” หมายความว่าการกระทำใด ๆ อันเป็นการบำบัดการติดยาเสพติดและฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ติดยาเสพติด รวมตลอดถึงการรักษาสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ซึ่งเสพยาเสพติดให้กลับคืนสู่สภาพปกติโดยไม่เสี่ยงต่อการเป็นผู้ติดยาเสพติด

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของไทย แบ่งออกเป็น 3 ระบบ คือ ระบบบังคับ ระบบสมัครใจ และระบบต้องโทษ

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับ

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับ คือการนำตัวผู้ติดยาเสพติดเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพตามมาตรการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีขั้นตอนโดยสรุปดังนี้

1. ขั้นตอนการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวน

เมื่อมีการจับกุมผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดดังต่อไปนี้

1.1 ความผิดฐานเสพยาเสพติด

1.2 ความผิดฐานเสพและมียาเสพติดไว้ในครอบครอง

1.3 ความผิดฐานเสพและมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือ

1.4 ความผิดฐานเสพและจำหน่ายยาเสพติดตามลักษณะชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง

ถ้าไม่ปรากฏว่าต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ให้พนักงานสอบสวนนำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ต้องหานั้นมาถึงที่ทำการของ

พนักงานสอบสวน เพื่อให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นที่เกิดจากตัวผู้ต้องหานั้นเอง หรือจากพฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งทำให้ไม่อาจนำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายในกำหนดเวลาดังกล่าวได้ ทั้งนี้ หากผู้ต้องหามีอายุไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ให้พนักงานสอบสวนนำตัวส่งศาลเพื่อมีคำสั่งให้ตรวจพิสูจน์ภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ต้องหานั้นมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดและได้แจ้งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทราบแล้ว ให้พนักงานสอบสวนดำเนินกระบวนการสอบสวนต่อไป เมื่อสอบสวนเสร็จให้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการและต้องแจ้งให้พนักงานอัยการทราบด้วยว่าผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ณ สถานที่แห่งใดโดยไม่ต้องส่งผู้ต้องหาไปด้วย

2. ขั้นตอนตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด

เมื่อคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้รับตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์มาแล้ว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดทำบันทึกประวัติ พฤติกรรมในการกระทำความผิด ตลอดจนสภาพแวดล้อมทั้งปวงของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด ทั้งนี้ การตรวจพิสูจน์นั้น ให้กระทำให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน นับแต่วันที่รับตัวผู้นั้นไว้ในสถานที่ตรวจพิสูจน์ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น

คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจสั่งให้ขยายเวลาออกไปได้ไม่เกิน 30 วัน

2.1 กรณีผลการตรวจพิสูจน์ว่าเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด

กรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด ให้จัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และให้แจ้งผลการตรวจพิสูจน์ให้พนักงานอัยการทราบ และให้พนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอการฟ้องไว้ก่อนจนกว่าจะได้รับแจ้งผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจากคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

2.2 กรณีผลการตรวจพิสูจน์ว่าไม่เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด

กรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ไม่เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานผลการตรวจพิสูจน์ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาดำเนินคดีต่อไปตามกฎหมาย

2.3 กรณีปรากฏว่าผู้ต้องหาผู้ใดเสพยาเสพติดก่อน ขณะ หรือภายหลังที่ถูกจับกุมเพื่อให้ตนเองได้รับการส่งตัวไปฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและไม่ต้องถูกดำเนินคดีในข้อหาฐานเสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือ

เสพและจำหน่ายยาเสพติด ผู้นั้นไม่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแจ้งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี มารับตัวผู้นั้นไปเพื่อดำเนินคดีต่อไปตามกฎหมาย

2.4 กรณีพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาซึ่งได้รับแจ้งผลการตรวจพิสูจน์ไม่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้พนักงานอัยการดำเนินคดีต่อไปและแจ้งผลให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทราบ

3. ขั้นตอนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

เมื่อคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด ให้จัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยกำหนดสถานที่และวิธีการสำหรับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยคำนึงถึงอายุ เพศ ประวัติ พฤติกรรมในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตลอดจนสภาพแวดล้อมทั้งปวงของผู้นั้นประกอบด้วย ซึ่งผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องอยู่รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นเวลาไม่เกิน 6 เดือนนับแต่วันถูกส่งตัวเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ทั้งนี้ หากปรากฏว่าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ

คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจพิจารณาขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดออกไปอีกได้

4. ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

4.1 กรณีคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผู้ใดได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบถ้วนตามที่กำหนดในแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจแล้ว ให้ถือว่าผู้นั้นพ้นจากความผิดที่ถูกกล่าวหา และให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้นั้นไป แล้วแจ้งผลให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการซึ่งยังดำเนินคดีอยู่ทราบ แล้วแต่กรณี

4.2 กรณีที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผู้ใดแม้จะได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบกำหนดเวลาตามแผนแล้ว แต่ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณีเพื่อประกอบการพิจารณาดำเนินคดีผู้นั้นต่อไป

5. การอุทธรณ์

กรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีคำวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์นั้นเสพหรือติดยาเสพติดหรือมีคำสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หรือผู้เข้ารับ

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดชั่วคราว หรือมีคำสั่งขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดออกไปอีก ผู้นั้นมีสิทธิอุทธรณ์คำวินิจฉัยดังกล่าวต่อคณะกรรมการภายใน 14 วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยหรือคำสั่ง และให้ถือว่าคำวินิจฉัยของคณะกรรมการเป็นที่สุด ทั้งนี้ การอุทธรณ์ย่อมไม่เป็นเหตุให้ทุเลาการปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

6. การพิจารณาพิพากษาคดีของศาล

ในการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้ต้องหาที่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบกำหนดระยะเวลาตามแผนแล้ว แต่ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ ศาลจะลงโทษผู้นั้นน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดหรือจะไม่ลงโทษเลยก็ได้ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงระยะเวลาที่ผู้นั้นได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบสมัครใจ

แนวคิดและนโยบาย “ผู้เสพ” คือ “ผู้ป่วย” เริ่มต้นมาเมื่อหลายปีก่อน ซึ่งพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ได้เปิดโอกาสให้ผู้เสพยาเสพติดได้สมัครใจเข้ารับการบำบัดในสถานพยาบาลก่อนความผิดจะปรากฏต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ แต่แนวทางการปฏิบัติให้

เป็นไปตามนโยบายและกฎหมายดังกล่าวยังไม่ชัดเจน ผู้เสพยังไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างผู้ป่วยอย่างแท้จริง ผู้เสพจำนวนมากจึงยังไม่กล้าเปิดเผยตัวเพื่อเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟู เพราะเกรงว่าจะถูกจับกุมดำเนินคดี

ภาพที่ 1 ผู้เสพคือผู้ป่วย
ที่มา : ผู้เสพคือผู้ป่วย ส่องภารกิจสู้ยาเสพติดแบบใหม่ บำบัดฟื้นฟูแทนขังล้นคุก, ประชาไทออนไลน์, https://prachatai.com/journal /2018/07/77805

ซึ่งต่อมาได้มีประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 108/2557 เรื่อง การปฏิบัติต่อผู้ต้องสงสัยว่ากระทำผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดเพื่อเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูและการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู ลงวันที่ 21 กรกฎาคม 2557 ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อให้โอกาสแก่ผู้ต้องสงสัยว่าใช้ยาเสพติดสามารถเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูโดยไม่ถือว่ามีความผิด เพื่อให้การดำเนินการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยา

เสพติดเป็นไปโดยเหมาะสม ได้รับการบำบัดฟื้นฟูโดยการยินยอม และได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องภายหลังผ่านการบำบัดฟื้นฟู เรียกว่าเป็นการบำบัดรักษาในระบบสมัครใจ โดยกำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครจัดตั้ง**ศูนย์เพื่อการคัดกรองผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู**ในทุกอำเภอและเขต มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการคัดกรองและจัดทำข้อมูลเพื่อจำแนกผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู และส่งผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไปยังสถานบำบัดฟื้นฟูหรือสถานที่อื่นตามที่หัวหน้าศูนย์กำหนด และจัดตั้ง**ศูนย์เพื่อประสานการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู**ในระดับอำเภอและเขต และระดับจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่จัดทำระบบดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู ประกอบกับการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษว่าด้วยปัญหายาเสพติดของโลก ค.ศ. 2016 (United Nations General Assembly Special Session 2016-UNGASS 2016) ได้มีมติและนโยบายใหม่ต่อปัญหายาเสพติดว่า แท้จริงแล้วปัญหายาเสพติดเป็นเรื่องของสุขภาพ ระบบสาธารณสุข อาชญากรรม สิทธิมนุษยชน ความยากจน ฯลฯ และให้มีการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยมุ่งเน้นด้านสาธารณสุข เน้นการดูแลสุขภาพผู้ป่วยแบบบูรณาการ คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนอย่างครอบคลุม ซึ่งการปรับนโยบายแก้ไขปัญหาผู้ติดยาเสพติดโดย

1. กระตุ้นสร้างแรงจูงใจหรือส่งเสริมให้ผู้เสพ ผู้ติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษาโดยไม่มีความผิด

2. ปรับระบบการบำบัดรักษาให้อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงสาธารณสุข ผู้ติดยาเสพติดจำเป็นต้องได้รับการรักษาทางการแพทย์เพื่อช่วยผู้ติดยาเสพติดให้เลิกเสพยาเสพติดและกลับคืนสู่สังคมในฐานะคนปกติได้ พร้อมกับการพัฒนาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ โดยใช้กลไกทางสาธารณสุขให้รองรับผู้เสพยาเสพติดให้มีประสิทธิภาพ

การคัดกรองผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู

การบำบัดฟื้นฟูในระบบสมัครใจ จะคัดกรองผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นกลุ่มผู้ใช้ ผู้เสพ และผู้ติด และดำเนินการบำบัดฟื้นฟูหรือส่งต่อตามสภาพการเสพติดภายใต้มาตรฐานที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด ดังนี้

ภาพที่ 2 การดำเนินการคัดกรอง

ที่มา : การนำผู้เสพ/ผู้ติดเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูตามประกาศ คสช. ที่ 108, สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, https://media.oncb.go.th/index.php/th/25-2018-02-20-07-04-07/2018-02-20-07-05-37/33-2018-02-27-07-46-48

1. กรณีผู้ใช้ ให้การรักษาบำบัดในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ สังกัดกรมการแพทย์ และโรงพยาบาลสังกัดกรมสุขภาพจิต ด้วยการให้ความรู้และส่งเสริมสุขภาพ (Health Education & Promotion) การให้คำแนะนำแบบสั้น (Brief Advice: BA) หรือการบำบัดแบบสั้น (Brief Intervention: BI) อย่างน้อย 1 ครั้ง และการช่วยเหลือของครอบครัว โรงเรียน และชุมชน รวมถึงการบำบัดโรคร่วมทางจิตเวช (ถ้ามี)

2. กรณีผู้เสพ ให้การบำบัดฟื้นฟูในโรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ สังกัดกรมการแพทย์ โรงพยาบาล สังกัดกรมสุขภาพจิต การบำบัดในรูปแบบศูนย์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

3. กรณีผู้ติด ให้การบำบัดฟื้นฟูในโรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ สังกัดกรมการแพทย์ และ โรงพยาบาล สังกัดกรมสุขภาพจิต

ผู้ที่ใช้ยาเสพติดหรือผู้ปกครองหรือครอบครัวสามารถนำผู้เสพซึ่งรัฐบาลถือว่าเป็นผู้ป่วยมารับการบำบัดรักษาได้ที่โรงพยาบาลรัฐทุกแห่งตามสิทธิหลักประกันสุขภาพ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2560)

ขั้นตอนการบำบัดฟื้นฟู

1. ขั้นเตรียมการ ได้แก่ ขั้นตอนการสอบถามอาการ การตรวจร่างกาย การประเมินคัดกรอง และการนัดหมายให้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู โดยมีศูนย์เพื่อการคัดกรองผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในทุกอำเภอและทุกเขต

2. ขั้นถอนพิษยา เป็นการบำบัดอาการทางกายที่เกิดจากการใช้ยาเสพติด และภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ มีทั้งผู้ป่วยในและผู้ป่วยนอก ขึ้นอยู่กับสภาพการเสพติด

3. ขั้นการฟื้นฟูสมรรถภาพ เป็นการปรับสภาพร่างกาย จิตใจ และสังคมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูให้มีความเข้มแข็ง ปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพและพฤติกรรมให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

4. การติดตามดูแล เป็นการติดตามดูแลผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูแล้ว โดยมีศูนย์เพื่อประสานการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูในระดับอำเภอหรือเขต และระดับจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร ซึ่งในจังหวัดมอบหมายให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำองค์กรชุมชน อาสาสมัครคุมประพฤติ หรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ติดตามดูแลและช่วยเหลือผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู สำหรับกรุงเทพมหานครมอบหมายผู้อำนวยการเขต ผู้นำองค์กรชุมชน อาสาสมัครคุมประพฤติ หรืออาสาสมัครสาธารณสุขกรุงเทพมหานคร ดำเนินการดังกล่าว

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบต้องโทษ

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบต้องโทษ คือ การให้การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่ได้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดและถูกคุมขัง ภายใต้ขอบเขตข้อบังคับของกฎหมาย ซึ่งแบ่งการบำบัดฟื้นฟูออกเป็น 2 กลุ่มตามอายุของผู้ต้องขัง คือ อายุมากกว่า 18 ปี ทำการบำบัดฟื้นฟูในเรือนจำ/ทัณฑสถาน กรณีเยาวชนอายุไม่เกิน 18 ปี จัดให้มีการบำบัดฟื้นฟูในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ขั้นตอนการบำบัดฟื้นฟู

1. การจำแนก/คัดกรอง คณะกรรมการจำแนกของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ร่วมกับทีมสนับสนุนดำเนินการจำแนก/คัดกรองผู้ต้องขังเข้าใหม่ทุกราย ร่วมกับการคัดกรองโดยใช้แบบคัดกรองและส่งต่อผู้ป่วยที่ใช้ยาและสารเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษากระทรวงสาธารณสุข

2. การบำบัดฟื้นฟู

กลุ่มผู้ใช้ : ให้ความรู้และส่งเสริมสุขภาพ ให้คำแนะนำแบบสั้น และหรือการบำบัดแบบสั้น

กลุ่มผู้เสพ : บำบัดฟื้นฟูตามหลักสูตรการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสำหรับกลุ่มผู้เสพยาเสพติดในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ระยะเวลา 12 วัน

กลุ่มผู้ติด : บำบัดฟื้นฟูในรูปแบบชุมชนบำบัด 4 เดือน หรือโปรแกรมทางเลือกอื่น ๆ ของกรมราชทัณฑ์

ทั้งนี้ ในการบำบัดฟื้นฟู จะมีการประเมินผลระหว่างการบำบัดฟื้นฟู การประเมินผลเมื่อครบระยะเวลาการบำบัดฟื้นฟู และการติดตามหลังผ่านการบำบัดฟื้นฟู

3. การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังติดยาเสพติดก่อนพ้นโทษ ผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเสพยาเสพติดทุกรายภายในเรือนจำ/ทัณฑสถาน จะเข้าสู่การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังติดยาเสพติดก่อนพ้นโทษ ด้วยหลักสูตรการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังยาเสพติดก่อนพ้นโทษในเรือนจำ/ทัณฑสถาน เพื่อเตรียมความพร้อมและส่งเสริมองค์ความรู้ด้านทักษะชีวิต ทักษะสังคม และทักษะการป้องกันการเสพยาซ้ำ ครอบคลุมกลุ่มผู้ต้องขังที่ผ่านกระบวนการบำบัดฟื้นฟู

4. การติดตามหลังพ้นโทษ กรมราชทัณฑ์จะส่งข้อมูลผู้พ้นโทษที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟู ดังนี้

4.1 ผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟู แต่ยังติดตามหลังการบำบัดไม่ครบตามเกณฑ์ ให้ส่งศูนย์เพื่อการประสานการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู ในระดับจังหวัด โดยกระทรวงมหาดไทย ติดตามช่วยเหลือด้านการศึกษา อาชีพ การมีงานทำ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมหลังปล่อยตัวผู้พ้นโทษ

4.2 ผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูครบตามเกณฑ์และได้รับการติดตามครบตามเกณฑ์ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน หลังพ้นโทษให้ส่ง

ข้อมูลไปยังศูนย์เพื่อการประสานการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู กระทรวงมหาดไทย ร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์ ดำเนินการร่วมติดตามผู้ป่วยในระบบต้องโทษ

4.3 หลังพ้นโทษจากคดียาเสพติด กรณีผู้ป่วยมีโรคร่วมฝ่ายกายและจิต ให้เรือนจำ/ทัณฑสถานในพื้นที่ ส่งข้อมูลผู้ป่วยให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดประจำพื้นที่อย่างน้อย 1 ครั้ง/เดือน เพื่อติดตามดูแลช่วยเหลือสุขภาพกายและจิตอย่างต่อเนื่อง

5. การติดตามประเมินผล กรมราชทัณฑ์ กำหนดให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังติดยาเสพติด ระบบต้องโทษ ผ่านระบบข้อมูลผู้ต้องขังและการติดตามผ่านโครงการฯ รวมถึงติดตามผ่านกระบวนการอื่นๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ ใช้ประโยชน์ในการวางแผนการบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง ให้กลับคืนเป็นคนดีสู่สังคม

6. การบันทึกข้อมูลในระบบ กรมราชทัณฑ์ ให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่ดำเนินการบำบัดฟื้นฟูฯ บันทึกข้อมูลในระบบ ตั้งแต่ผู้ต้องขังเข้าสู่กระบวนการบำบัดฯ การลงทะเบียน การคัดกรอง การบำบัด การติดตาม การจำหน่ายให้เป็นปัจจุบัน และบันทึกข้อมูลในระบบข้อมูลผู้ต้องขังเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการบำบัดฟื้นฟู (กระทรวงสาธารณสุข, 2560)

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกรอบด้าน ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมอย่างกว้างขวาง สถานการณ์ของไทยในปัจจุบันยังคงประสบปัญหาการเสพและการใช้ยาเสพติดของกลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มผู้ใช้แรงงาน รวมทั้งกลุ่มดาราหรือผู้มีชื่อเสียงที่หลงผิดจำนวนหนึ่ง การแก้ไขปัญหายาเสพติดเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต้องบูรณาการการปฏิบัติงานทั้งด้านการป้องกัน การปราบปราม และการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดควบคู่กัน ในส่วนของระบบการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น แบ่งออกเป็น 3 ระบบ คือ

1. **ระบบบังคับ** หมายถึง การบังคับให้ผู้ถูกจับกุมเข้ารับการบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

2. ระบบสมัครใจ หมายถึง การที่ผู้ติดยาเสพติดสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลต่าง ๆ

3. **ระบบต้องโทษ** หมายถึง การที่ผู้ติดยาเสพติดกระทำความผิดถูกคุมขัง ต้องเข้ารับการบำบัดรักษาภายใต้กฎหมาย เช่น ทัณฑสถานบำบัดต่าง ๆ ของกรมราชทัณฑ์ กรมคุมประพฤติ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นต้น

ระบบสมัครใจน่าจะมีโอกาสประสบผลสำเร็จในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดค่อนข้างมาก เพราะเป็นระบบที่เริ่มต้นจากความต้องการทางจิตใจของผู้ติดยาเสพติดเอง และมีระบบติดตามเพื่อดูแล ช่วยเหลือ สนับสนุนผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูแล้ว ทั้งนี้ บุคคลรอบข้างไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อน ครู อาจารย์ หรือสภาพแวดล้อม ชุมชนที่อาศัยล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดประสบผลสำเร็จ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจึงควรประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงเข้าถึงและต่อเนื่อง ต้องคัดกรองเด็ก เยาวชนที่ก้าวเข้าสู่วงจรยาเสพติดพร้อมกับสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดเพื่อให้ตระหนักถึงพิษภัยของยาเสพติด ผลกระทบต่อตนเองและครอบครัวเพื่อสมัครใจเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กระตุ้นและให้ความมั่นใจแก่ผู้ที่ประสงค์จะเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ส่งเสริมสังคมรอบข้างในการให้โอกาสและสร้างมาตรการส่งเสริมการประกอบอาชีพรองรับผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเพื่อไม่ให้กลับไปเสพยาเสพติดอีกและสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลทั่วไปในสังคมได้อย่างปกติสุข

ภาพที่ 3 Just Say NO!

ที่มา : https://sites.google.com/a/srw.ac.th/ya-seph-tid/

บรรณานุกรม

กระทรวงสาธารณสุข. (2560). **มาตรฐานการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพ/ผู้ติดยาเสพติดระบบต้องโทษในเรือนจำ/ทัณฑสถาน**. สืบค้น 15 พฤศจิกายน 2561 จาก http://ncmc.moph.go.th/book

"ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 108/2557 เรื่อง การปฏิบัติต่อผู้ต้องสงสัยว่ากระทำผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดเพื่อเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูและการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู" (30 กรกฎาคม 2557). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 131 ตอนพิเศษ 143 ง, น. 18–19.

ผู้เสพคือผู้ป่วย ส่องภารกิจสู้ยาเสพติดแบบใหม่ บำบัดฟื้นฟูแทนขังล้นคุก. (12 กรกฎาคม 2561). **ประชาไทออนไลน์**. สืบค้น 16 กรกฎาคม 2561 จาก https://prachatai.com/journal/2018/07/77805

"พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545" (30 กันยายน 2545). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 119 ตอนที่ 96 ก, น. 26–42.

วิษณุ คำโนนม่วง. (2558). **มาตรการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด : ศึกษากรณีการนำระบบสมัครใจบำบัดมาใช้ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด**. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, นิติศาสตร์, กฎหมายอาญา.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2560). **ที่มาของนโยบายยาเสพติดแนวใหม่**. สืบค้น 8 มกราคม 2561 จาก https://www.oncb.go.th/ที่มาของนโยบายยาเสพติดแนวใหม่.